

УДК 304-055.2

ЗГВАЛТУВАННЯ ЯК ЗБРОЯ У ВІЙНІ

Швед Ольга, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ORCID 0000-0003-4251-3894

E-mail: o.shved@kubg.edu.ua

Мирошніченко Наталія, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, соціально-правового, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ORCID 0000-0001-5391-0866

E-mail: n.o.myroshnichenko@npu.edu.ua

Війна є надзвичайним, ганебним та кривавим явищем. Під час війн, які велись у різних країнах світу, люди стикались із сексуальним насильством із боку ворога. На жаль, ця ситуація зараз існує в Україні. Крім вогнепальної зброї, російське військо-агресори застосовує ще й такий вид зброї, як згвалтування. Є кілька пояснень, чому сексуальне насильство є одним із видів зброї, і вони представлені в цій статті. Згвалтування та насильство, скоєні загарбниками під час війни, часто мають на меті тероризувати населення, руйнувати сім'ї, принижувати так воїнів, чії жінки та діти залишились удома, а також, як показала війна в Україні, знущатись навіть з літніх чоловіків та жінок, знищувати родини та громади. У деяких країнах були ідеї навіть згвалтуваннями змінити етнічний склад наступного покоління. У статті є відповідь на те, чому важливо документувати факти знущань, гвалтувань, і які механізми допомоги існують у світі для постраждалих. Вказано на важливість роботи спеціалістів, а саме соціальних працівників, психологів та юристів, для допомоги постраждалим.

***Ключові слова:** сексуальне насильство, згвалтування, постраждалі, репарація, війна, міжнародні документи, допомога постраждалим.*

RAPE AS A WEAPON OF WAR

Olha Shved, PhD in Sociology, Associate Professor, Social Pedagogy and Social Work Department of Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

ORCID 0000-0003-4251-3894

Email: o.shved@kubg.edu.ua

Nataliya Myroshnichenko, PhD in Sociology, Associate Professor, Social Pedagogy and Social Work Faculty of Political Science and Law National Pedagogical Dragomanov University

ORCID 0000-0001-5391-0866

E-mail: n.o.myroshnichenko@npu.edu.ua

War is an extraordinary, shameful and bloody phenomenon. During the wars that were fought in different countries of the world, people faced sexual violence from their enemy. Unfortunately, this situation currently exists in Ukraine.

During the war launched by Russia on February 24, 2022, civilians are killed by firearms, and thousands of public infrastructure facilities (schools, hospitals, kindergartens, social security services, shopping centers, churches, etc.), high-rise and private buildings are destroyed.

In addition to firearms, Russian troops-aggressor also use rape as weapon. There are several explanations why sexual violence is a weapon, and they are presented in this article. Rape and violence perpetrated by aggressors during war are often aimed at terrorizing the population, destroying families, humiliating soldiers whose women and children are left behind, and, as the war in Ukraine has shown, abuse and humiliate even elderly men and women, destroy families and communities. In some countries, there were even ideas that rape will change the ethnic composition of the next generation.

Crimes related to rape and other types of sexual violence are usually latent. Victims do not want to talk about it, do not want to testify for many reasons: re-traumatization, stigmatization, and publicity. But evidence of Russian war crimes in Ukraine is collected by the International Criminal Court in The Hague, so such crimes must be registered.

Victims must have a very strong motivation to testify. In some countries, it is already possible to receive compensation for causing damage. This is a tool that, on the one hand, can stimulate testimony, registration of a sexual crime, and on the other hand, to receive material compensation that will improve the standard of living. Social workers, together with other specialists, must advocate for the possibility of receiving reparations for victims in Ukraine.

The article contains an answer to why it is important to document the facts of violence and rape, and which mechanisms of assistance exist in the world for victims. The article highlights importance of the work of specialists, namely social workers, psychologists and lawyers, in providing assistance to victims.

This article focuses on the work of social workers in the situation of sexual violence during the war, and points out that, in addition to working on improving the provision of assistance to victims, social workers should learn the experience gained in the war situation in Ukraine and the experience of other countries.

Keywords: *sexual violence, rape, victims, reparation, war, international documents, assistance to victims*

Постановка проблеми. Війна завжди жорстока та кривава. Ідея про те, що сучасна зброя може бути використана з точністю для ведення війни, у якій не вбивають мирних жителів, а знищують лише військові об'єкти, абсурдна. Під час війни, яку почала Росія 24 лютого 2022 року, гине мирне населення, агресор руйнує тисячі об'єктів громадської інфраструктури (школи, лікарні, дитячі садочки, служби соціального захисту, церкви тощо), висотні та приватні будинки. У війні Росії проти України одними із видів зброї є зґвалтування та інші види сексуального насильства. Зґвалтування – жорстокий спосіб ведення війни, жертви якого залишаються сам на сам зі своєю травмою.

Жертви сексуального насильства в Україні часто не готові подавати до правоохоронних органів заяву про злочин. За результатами офіційних джерел, станом на 1 серпня 2022 р. тільки 146 українців офіційно повідомили, що зазнали сексуального насильства з боку російських військових, які вдерлися в Україну. Це вершина айсберга. Коли зґвалтування чи інше сексуальне насильство відбувається під час війни, коли жінку ґвалтують на очах у її чоловіка, дітей, батьків – це ефективний та підготовлений інструмент війни, це ще одна зброя. Це зброя, тому що так військові знищують суспільні зв'язки, структуру суспільства,

родину. Зараз діє міжнародне гуманітарне право, за яким сексуальне насильство під час війни є воєнним злочином. Тому у випадках, коли країна використовує сексуальні злочини як інструмент війни, важливо, щоб покарання за це несли не лише ті, хто безпосередньо гвалтує, а й ті, хто відправив цих людей чинити такі злочини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця тема не є досить досліджуваною, бо злочини, пов'язані зі зґвалтуванням та іншими видами сексуального насильства, є, як правило, латентними. Жертви не хочуть говорити про це, не хочуть свідчити з багатьох причин: повторна травматизація, стигматизація, розголос. Звичайно, найбільш відомим дослідником, який опрацьовував тему насильства під час війни, є Стені Мілграм [6]. Із сучасних дослідників, які працювали або працюють над цією проблемою, варто відзначити Томаса Елберта, почесного професора клінічної психології та нейропсихології в Університеті Констанца (Німеччина), який досліджує наслідки травматичного стресу та психологічний генез готовності до насильства та вбивства. Джудит Герман, із Гарварду, довела, що психологічна травма від насильства невід'ємна від її соціального та політичного контексту [1]. Спираючись на власне дослідження насильства над дітьми, а також велику кількість опрацьованої літератури про ветеранів бойових дій та жертв політичного терору, вона довела паралелі між приватними жахами, такими як насильство над дітьми, та громадськими жахами, такими як війна.

Темою зґвалтувань під час війни та роботою соціальних працівників з постраждалими займалися науковці тих країн, які переживали жахіття війни. Так до таких науковців, які займалися і темою соціальної роботи з постраждалими, варто віднести Darja Završek (Дар'я Завіржек), Shulamit Ramon (Шуламїт Рамон), Korab Krasniqi (Кораб Краснічі) та Vjolla Krasniqi (Віолла Краснічі). В Україні під час війни над цим питанням на практичному та науковому рівні займається Галина Скіпальська – директорка Міжнародного благодійного фонду (МБФ) «Українська фундація громадського здоров'я» та її команда висококваліфікованих спеціалістів «SafeWomenHab».

Мета статті – довести, що сексуальне насильство є одним із методів війни Російської Федерації проти українців; висвітлити важливість ролі соціальних працівників у допомозі постраждалим, які перенесли зґвалтування або інші види сексуального насильства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Томас Елберт зауважив: «Я не зустрічав жодної військової кампанії, яких би найвищих моральних цінностей вона не переслідувала, де б не відбувалися звірства» [4]. У лабораторії та в конфліктних зонах Томас Елберт досліджує адаптацію та дезадаптацію розуму, мозку та тіла у відповідь на травму й розробляє специфічні терапевтичні методи лікування. Він проводив польові дослідження в зонах конфліктів: в Афганістані, Сомалі, Уганді – і стверджує, що «зґвалтування – це, так би мовити, право переможця». Багато експертів вважають зґвалтування – сексуалізованим насильством, а не формою сексу. Наприклад, організація із захисту прав та надання допомоги жінкам Medica Mondiale допомагає травмованим війною з

початку 1990-х років. Організацію заснувала гінеколог Моніка Хаузер після масових зґвалтувань під час війни в Боснії та Герцеговині. Хаузер стверджує, що існуюча гендерна дискримінація посилюється під час війни. У війнах чоловіки найчастіше демонструють своє право власності на нібито слабку стать. Експерт наголошує, що зґвалтування – це символ приниження ворога, який не може захистити своїх жінок.

Яскравими прикладами злочинів під час війни в Україні є багато наведених у мас-медіа випадків, у скоєнні яких звинувачують російських солдат, зокрема і такі жахливі, як мати і дочка були зґвалтовані одночасно і змушені були спостерігати за насильством, яке чиниться над іншою; маленьку дитину гвалтували на очах у батьків, а їх тримали. Томас Ельберт упевнений, що це є форма тортур. «Вороги катують найскладнішими способами, неймовірно жахливо те, що люди можуть придумати. Жодних обмежень немає», – нарікає вчений. За його словами, «для злочинців мучити інших приносить задоволення. Так вони можуть виплеснути свою ненависть, гнів і лють – на нещастя жертв» [4].

І це роблять люди, які мають сім'ї, дружин та дітей, які в нормальному житті, можливо, мають мирні професії та не є агресивними. Тут спрацьовує теорія «підкорення владі» американського дослідника Стенлі Мілграма, згідно з якою підкорення – це форма соціального впливу, яка передбачає виконання дії за наказом авторитетної особи. Мілграм у 1960-х хотів дослідити, чи були німці, які в мирному житті були нормальними людьми, підвладні авторитетам, оскільки це було поширеним поясненням нацистських убивств у Другій світовій війні [6]. Ця теорія підтвердилася, але теорія не навчила людей, і росіяни стали послідовниками фашистів.

Крім того, на рівень агресії та контролю над собою впливає культура країни, культура спільноти, громади, де знаходився чоловік, його виховання в сім'ї стосовно жінки та розуміння чоловічої честі. У війні, яку оголосила Росія, ми бачимо, що рівень агресії російських воїнів дуже високий, і фактично вони є не просто воїни, а терористи. За визначенням Державного Департаменту США, «тероризмом є умисне, політично вмотивоване насильство, здійснюване проти небойових цілей та об'єктів субнаціональними групами чи агентами, зазвичай спрямованими для впливу на аудиторію» [5]. Сексуальне насильство під час війни відрізняється тим, що гвалтівник так показує свою владу не лише в сексуальному плані. Усе це відбувається під загрозою життя або позбавлення життя.

У сучасній війні ті групи, які гвалтували в Бучі, Ірпені, Ворзелі, Херсоні та інших містах або селах України, можна назвати терористами, і вони заслуговують на спеціальне, жорстоке покарання.

Жінки на захоплених ворогом територіях є найбільш незахищеними від сексуальних злочинів. Під час війн жінки часто залишаються вдома, коли їх чоловіки йдуть воювати. Ворог може гвалтувати або створювати такі умови, що жінки змушені віддаватись в обмін на продукти харчування, бо самій жінці та її дітям необхідно вижити. Для ворога це вже перемога: «Поки чоловік на полі бою, я використовую його жінку, нехай йому буде боляче!» Це теж інструмент, щоб хоча б морально знущатись над противником.

Експерти, які працювали з постраждалими, стверджують, коли жінка піддається сексуальному насильству в будь-якій формі, вона зазнає не тільки фізичної чи психологічної шкоди, ще й стигматизується. Обтяжені додатковою травмою приниження, сім'ї виганяють цих жінок з їхніх домівок. Коли жінок зневажають та виганяють з власного дому, хребет суспільства ламається. Чоловіки відмовляються одружуватися з жінками, які зазнали сексуального насильства. Одружені чоловіки не хочуть забирати цих жінок назад у своє життя, оскільки в їхніх очах вони є «товаром у вживанні». Це не лише побічні продукти сексуального насильства. Це заплановані та очікувані результати» [4]. Твердження про стигматизацію стосується більше тих країн, де цнота та недоторканість є частиною культури або релігії (наприклад, мусульманство), де, як показали дослідження, життя таких жінок було дійсно зруйноване. Навіть у XX сторіччі таке явище було в колишніх країнах Югославії, де було зґвалтовано десятки тисяч жінок. За даними Віолли Краснічі, доцента Приштінського університету з Косово, під час війни та конфліктів у колишній Югославії, які точились з 1991 по 2001 роки, в Боснії постраждало від зґвалтування приблизно від 20000 до 50000 жінок та дівчат, 20000 – в Косово, 2000 – в Хорватії. Вона відзначила, що жіночі тіла під час війни були «полем бою». Жінок та дівчат закривали в підвалах, кидали до в'язниць, тримали в спеціально створених таборах. Після закінчення війни багато з них страждало від стигматизації, їх не пускали жити в рідні сім'ї [8].

Згідно з феміністичними теоріями жінки в національному дискурсі грають різноманітні ролі, зокрема біологічну та соціальну; культурну; жінка також є символом та втіленням життя. Зґвалтування під час війни спрямоване на знищення багатьох соціальних ролей жінки.

Зґвалтування, скоєні під час війни, часто мають на меті тероризувати населення, руйнувати сім'ї, знищувати громади та навіть змінити етнічний склад наступного покоління. Іноді воно також використовується для навмисного інфікування ВІЛ жінок або для того, щоб жінки з цільової спільноти були нездатними народжувати дітей. У Руанді протягом трьох місяців геноциду в 1994 році було зґвалтовано від 100000 до 250000 жінок. За оцінками агентств ООН, понад 60000 жінок були зґвалтовані під час громадянської війни в Сьєрра-Леоне (1991 – 2002), понад 40000 – у Ліберії (1989 – 2003), до 60000 – у колишній Югославії (1992 – 1995) і щонайменше 200000 у Демократичній Республіці Конго з 1998 року. Навіть після завершення конфлікту наслідки сексуального насильства зберігаються, включаючи небажану вагітність, інфекції, що передаються статевим шляхом і стигматизацію. Поширене сексуальне насильство саме собою може продовжуватися або навіть посилюватися після конфлікту як наслідок незахищеності та безкарності [2].

Під час та після війни в Конго (1998 – 2003) в лікарню до лікаря-гінеколога Деніса Муквеге Мукенгере звернулось більше 50 000 жінок, які постраждали від сексуального насильства. Цей лікар та його команда розробили особливу ефективну цілісну модель зцілення таких жінок. Спеціальна створена ним клініка та Фонд стали всесвітньо відомими, а сам лікар Деніс Муквеге став провідним

фахівцем у світі з лікування сексуального насильства під час війни та глобальним борцем проти використання зґвалтування як зброї у війні. За його заслуги він отримав Нобелівську премію миру [8].

Постраждалі від зґвалтування або іншого виду сексуального насильства мають кілька травм. Травма є відповіддю на травматичну подію, коли людина не може побороти небезпечну ситуацію чи втекти від неї. У книзі «I want to be heard (Я хочу бути почутою)» зауважено, що незважаючи на те, що не всі випадки, коли зґвалтовані жінки страждали після вчинення насильства на психічні проблеми або покінчили самогубством, звіти та робота безпосередньо з жертвами вказала на нищівний ефект цього явища. У Косово жінки боялись бути відкинутими та ізольованими своїми сім'ями й громадами. Через те вони не звертались за реабілітацією, до суду за справедливістю, за соціо-економічною реінтеграцією. Довгий час вони залишались сам на сам, були самотніми у своїх проблемах. Такі жінки страждали від посттравматичного стресового розладу, депресії і навіть прагнули самогубства, і це тільки частина довготривалого ефекту від сексуального насильства, спричиненого війною [9].

Зґвалтування під час війни вміщує в себе страх загрози життю і почуття жаху; втрату довіри; втрату сенсу життя; відчуття втрати власного тіла (відчуття того, що тіло мене зрадило) [10]. Щоб уберегти психіку, під час війни жертвам зґвалтувань рекомендують підсилювати відчуття відстороненості, начебто це відбувається не з тобою, але це рекомендації, які в житті не завжди спрацьовують.

Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко говорить: «Надання всебічної допомоги українським жінкам та чоловікам, дівчатам та хлопцям, постраждалим від сексуального насильства, вчиненого російськими окупантами, є сьогодні край необхідним для цих людей, для відновлення їхнього здоров'я, фізичного та психічного стану. Коли ми говоримо про всебічну допомогу, то йдеться про медичну (і домедичну), психологічну, правову, економічну та соціальну. Надання такої допомоги може здійснюватися різними організаціями і суб'єктами». К. Левченко рекомендує відеокурс «Алгоритм надання етапної допомоги особам, постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією РФ проти України», який створено українськими спеціалістами.

Галина Скіпальська, яка очолює Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я», до якого звертаються зґвалтовані жінки, розповіла, що про зґвалтування жінок стали дізнаватись не тільки від жінок, які звертаються за допомогою до соціальних центрів, у яких працюють спеціалісти її організації, у різних містах України, а й від дітей, які стали свідками цього насильства [3].

Свідки зґвалтування теж травмуються, а за словами Катерини Галянт, «людина, яка спостерігає за насильством, травмується сильніше, ніж той, кого гвалтують. Травма свідка сильніша, ніж травма жертви, бо там не включаються захисні механізми. Людина просто відчуває неймовірне приниження та безсилля, бо нічого не може зробити в цій ситуації. З боку злочинців це демонстрація «я буду робити все, що захочу, а ти будеш на це дивитися». Ми знаємо, що неодноразово в

Україні свідками зґвалтування були родичі: чоловіки, батьки і діти. Вони тепер також потребують сильної роботи, а саме – психологічної реабілітації. Особливої уваги необхідно надати дітям – з ними мають працювати дитячі психологи [3].

Наслідки сексуального насильства не можна оцінити і зрозуміти. Зґвалтування є глибоко чутливою та інтимною проблемою, яка призводить до мовчання жінками та дівчатами, а також чоловіками, бо вони бояться, що інформація про це зруйнує їх життя, стигматизує всю сім'ю, і це мовчання не дає можливості пройти реабілітацію, відновитись. Насильники розраховують на мовчання, тому їх потім важко знайти та покарати. Але людям, особливо українським, важливо пояснювати, що вони не є жертвами, а є свідками військового злочину. Тут важлива роль соціальних працівників, які повинні супроводжувати тих, хто пережив сексуальну наругу, до медичних установ, до психолога, в юридичні служби, підтримувати їх у тому, що необхідно не тільки боротись за відновлення психологічного стану, але й зафіксувати злочин. Людина повинна мати доступ до справедливості, вірити, що гвалтівника знайдуть та покарають. Їй необхідна психологічна, а можливо, і медична реабілітація, реінтеграція в нормальне життя та громаду. Це якраз і буде допомога соціального працівника. Також соціальні працівники можуть надавати емоційну підтримку і діяти відповідно до таких принципів: конфіденційність; активне слухання у випадку, коли постраждала особа хоче говорити, навіть якщо тема не стосується зґвалтування (до теми насильства вона може прийти не одразу, а починати говорити на віддалені теми); безумовна довіра до того, що людина пережила і про що розповідає; підтримка в тому, що будь-який біль та пережите горе є важливими; пояснення, що насильство повністю є виною гвалтівника, а не постраждалої; пояснення, що постраждала особа є відповідальною за своє життя і за загоєння душевної рани. Соціальний працівник має розпитати про потреби постраждалої особи, бо, можливо, для виживання потрібна медична або матеріальна допомога, тимчасовий притулок, розмова з рідними перед тим, як постраждала особа вернеться до них.

Люди, які постраждали, повинні мати дуже сильну мотивацію для того, щоб свідчити. У деяких країнах уже є можливість отримати і репарацію за причинення шкоди. Це теж є інструментом, який, з одного боку, може стимулювати до свідчення, реєстрації сексуального злочину, а з другого – до отримання матеріальної компенсації, яка покращить рівень життя. Соціальні працівники спільно з іншими фахівцями повинні адвокатувати можливість отримання репарації постраждалим в Україні.

Сексуальні злочини під час війни повинні і в Україні визначатись як міжнародні злочини, щоб злочинців-росіян можна було знайти та покарати.

Визнання сексуального насильства під час конфлікту протягом століть мовчазно вважалося неминучим, це не вважали міжнародним злочином. У доповіді ООН 1998 року про сексуальне насильство та збройні конфлікти зазначається, що історично армії вважали зґвалтування ще однією законною здобиччю війни. Під час Другої світової війни всі сторони конфлікту були звинувачені в масових зґвалтуваннях, але жоден із двох судів, створених

країнами-переможницями-союзниками для переслідування підозрюваних у військових злочинах – у Токіо та Нюрнберзі, не визнав злочину сексуального насильства. Лише в 1992 році після представлення фактів масових зґвалтування жінок у колишній Югославії на це питання звернула увагу Рада Безпеки ООН. 18 грудня 1992 року Рада оголосила «масове, організоване та систематичне затримання та зґвалтування жінок, зокрема жінок-мусульманок, у Боснії та Герцеговині» міжнародним злочином, із яким необхідно боротися. Згодом до Статуту Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії (МКТЮ, 1993 р.) включили зґвалтування як злочин проти людства поряд з іншими злочинами, такими як катування та знищення, учинених під час збройного конфлікту та спрямованих проти цивільного населення.

У 1998 році МКТР став першим міжнародним судом, який найшов та визнав обвинуваченого винним у зґвалтуванні як злочині геноциду (використовуваному для здійснення геноциду): у рішенні проти колишнього мера Жана-Поля Акайесу (Руанда) було визнано, що зґвалтування та сексуальне насильство є актами геноциду, оскільки вони були скоєні з наміром знищити, повністю або частково, етнічну групу тутсі.

Римський статут Міжнародного кримінального суду, чинний з липня 2002 року, визнає зґвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусову стерилізацію або «будь-яку іншу форму сексуального насильства порівнянної тяжкості» злочином проти людства, якщо вони скоєні масово або систематично. Ордери на арешт, видані МКС, включають декілька звинувачень у зґвалтуванні як військовий злочин, так і злочин проти людства. Хоча зміна міжнародного та національного законодавства є важливим кроком до покарання та припинення сексуального насильства, вони не можуть бути успішними без фундаментальної зміни ставлення людей до сексуального насильства над жінками [2].

Усі докази російських військових злочинів в Україні збирає Міжнародний кримінальний суд у Гаазі. Відповідно до Римського статуту, на основі якого працює суд, до сексуального насильства під час війни відносять:

- зґвалтування;
- сексуальне рабство;
- примус займатись проституцією;
- примусову вагітність;
- примусову стерилізація;
- інші форми, такі як погрози насильством, пошкодження; статевих органів, тортури.

Яку інформацію про сексуальне насильство потрібно зафіксувати?

- Обставини злочину, місце, конкретну адресу або позначку на карті, дату і час.
- Інформацію про можливих свідків злочину та їх контактні дані.
- Детальну інформацію про злочинців: імена, посади чи звання, наявність зброї, їх транспортні засоби, фіксування розмов між собою та з керівництвом.
- Інформацію про подібні злочини у вашій місцевості.

- Завдану вам матеріальну, моральну та психологічну шкоду.

Особливо важливо в деталях зафіксувати найважливіші обставини насильства, адже міжнародне розслідування – це тривалий процес, і з часом подробиці злочину можна забути [3].

Здебільшого фахівці соціальної роботи, які працюють із жінками, виконують роботу, що передбачає вивчення ситуації, надання соціальних послуг, надання інформації та мотивування клієнтки до отримання подальшої допомоги, ведення випадку, консультування (психологічного, юридичного, інформаційного), супроводу в різні інстанції, влаштування до соціальної квартири або притулку. Фахівці із соціальної роботи також вдаються до екстреного (кризового) втручання; переспрямування до спеціалізованих закладів; представництва інтересів (сприяння в оформленні документів, працевлаштування тощо); соціального супроводу; профілактичних заходів; індивідуальних і групових робіт. Важливими складниками роботи з постраждалими жінками є соціальна корекція; соціальна терапія; арт-терапія; соціально-психологічна адаптація. Ці технології найбільший вплив мають на жінок, які страждали від фізичного та сексуального насильства.

Українські соціальні працівники ще не стикались з проблемою сексуального насильства та зґвалтування в такому масштабі, тому потребують спеціальної підготовки та навчання. Ми проаналізували досвід інших країн і визначили, що в різних державах допомогу щодо підвищення кваліфікації соціальних працівників у роботі з постраждалими від сексуального насильства надають різні агенції. У Сполучених Штатах Америки співробітники всіх центрів соціальної роботи зобов'язані підвищувати свою кваліфікацію, цей процес навчання жорстко контролюється. У Польщі соціальні працівники вимушені постійно вдосконалювати свої не тільки професійні, а й особистісні якості. Це потрібно для того, аби клієнт – людина, яка потребує допомоги, міг швидше відкритися й довіритися. В Україні з початком війни багато партнерських організацій почали допомагати в навчанні в цьому напрямку. Так активною є Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи, яка на прохання навчальних закладів соціальної роботи, соціальних служб, громадських організацій та Міністерства соціальної політики України проводить відповідні до запиту навчання, ділиться досвідом. Звертаються до різних інституцій та організацій і окремі громадяни – представники шкіл соціальної роботи і пропонують навчання за тими темами, у яких вони є спеціалістами.

Отже, соціальні працівники в ситуації сексуального насильства під час війни повинні:

1. Надавати психологічну підтримку, переконувати постраждалу, що її почуття й особисті думки важливі; допомагати підвищити самооцінку постраждалої від насильства; допомогти зрозуміти, що вона все робила правильно і її вини немає; підтримати жінку під час проходження юридичних процедур; допомогти зрозуміти, що жертва не відповідальна за насильство; заохотити вільно висловлюватися; переконати, що постраждалій допоможуть.

2. Інформувати суспільство про наслідки сексуального насильства; необхідність знань про особисті й громадянські права; міфи і стереотипи щодо сексуального насильства; важливість обізнаності в правових аспектах сексуального насильства; навчати оточення співчувати постраждалій особі, а не ізолювати її; надавати інформацію про способи отримання допомоги від установ, які допомагають жертвам насильства [5].

3. Мотивувати й надавати постраждалим доступ до різних форм допомоги шляхом показу реальних можливостей виходу із ситуацій, пов'язаних із насильством, мотивувати до фіксації випадків сексуального насильства.

4. Новий напрямок роботи – спільно з іншими спеціалістами та громадськими організаціями адвокатувати отримання репарації для постраждалих.

5. Розвивати здібності й навички соціальних працівників, корисні для боротьби з насильством, роботи з постраждалими, координації дій та методів при реабілітації постраждалих.

6. Крім того, робота соціальних працівників полягає в задоволенні соціальних і побутових потреб людей, які переживають кризу через насильство; наданні притулку й невідкладної допомоги постраждалим.

Технології соціальної роботи, які застосовують у роботі фахівці соціальної роботи із жінками, які постраждали від сексуального насильства, не є повноцінним інструментом. Спеціалісти соціальної роботи не вирішують повністю психологічних проблем, а тим паче юридичних і медичних проблем постраждалих, а більше працюють із соціальними. Змістовно-технологічне забезпечення соціальної роботи в соціальних і спеціалізованих службах не є повноцінним, тому важливим рушієм для забезпечення постраждалих допомогою є розширення технологій соціальної роботи, створення інновацій. З огляду на психологічне навантаження, соціальним працівникам також варто надавати допомогу, аби вони могли поділитися труднощами й отримати інструкції щодо подальших дій, проводити з ними супервізію, необхідно навчати їх знаннями, як боротись із новими викликами, спричиненими війною. Отже, окрім роботи над удосконаленням надання допомоги жертвам, соціальні працівники повинні переймати досвід, отриманий у ситуації війни в Україні, та досвід інших держав.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Статеві злочини під час війни – це пряма зброя проти громадянського населення, яку використовують за тактичним наказом лідерів країн. Найбільш вразливими до зґвалтувань є жінки, але, як показала війна, яку почала росія, в Україні жертвами є і діти обох статей та чоловіки. Постраждалі мають багато травм: медичних, психологічних, психічних і навіть схильні до самогубства.

Постраждалими, які потребують допомоги, є не тільки ті, хто став жертвою гвалтування, але й ті, хто був свідком, бо вони отримали сильну психологічну травму, бо бачили, а не могли допомогти. Почуття вини травмує їх і теж призводить до депресії, психічних розладів.

Роль соціальних працівників у роботі з постраждалими та свідками сексуального насильства є дуже важливою і зводиться до такого: активне

вислуховування; безумовна довіра до того, що людина пережила і про що розповідає; підтримка в тому, що будь-який біль та пережите горе є важливим; визначення потреб постраждалої особи, а саме потреба в медичній допомозі (гінеколог, психіатр); допомога в отриманні, за необхідності, тимчасового притулку; скерування до психолога; матеріальна допомога за потреби; розмова з рідними, якщо потерпіла особа хоче цього; пояснення, що згвалтування не є виною постраждалої особи, а є військовим злочином; допомога і супровід до юридичної установи, щоб зафіксувати злочин; пояснення, що постраждала особа є відповідальною за своє життя і за загоєння душевної рани і, можливо, планування майбутнього.

Роль соціальних працівників також полягає в зборі даних, фіксації злочинів сексуального характеру для історичної пам'яті, бо це допоможе не тільки подавати інформацію до міжнародних судів, а й працювати з майбутніми подібними випадками та з дітьми тих, хто постраждав у цій війні. Соціальні працівники також повинні адвокатувати за надання матеріальної компенсації постраждалим від сексуальних злочинів, а саме репарацію, як це вже спрацювало в кількох європейських країнах.

Надані факти та розповсюджена по всьому світу інформація повинні вплинути на рівень знущань, пов'язаних із сексуальним насильством під час війни росії в Україні, показати справжнє обличчя рашистів та їх лідерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джудіт Герман. Психологічна травма та шлях до видужання. Наслідки насильства від знущання в сім'ї до політичного терору. Львів: Видавництво Старого Лева. 2015. 416 с.
2. Виступ Vjollca Krasniqi, Associate Professor, Faculty of Philosophy, University of Prishtina, Kosovo, 27 квітня 2022, Зустріч Міжнародних шкіл соціальної роботи.
3. Семінар «Переселення, жінки, діти та насильство: як змінилась карта потреб та соціальна робота під час війни в Україні» для соціальних працівників, 13.05.2022 .
4. Чому солдати на війні гвалтують і вбивають: психологи про злочини
URL : <https://ukraina.postimees.ee/7510462/chomu-soldati-na-viyini-gvaltuyut-i-vbivayut-psihologi-pro-zlochini> (дата звернення: 09.06.2022).
5. Як діяти у разі сексуального насильства під час війни? Інструкція.
URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/25/247975> (дата звернення: 02.05.2022).
6. Milgram, Stanley. Behavioral Study of Obedience. Journal of Abnormal and Social Psychology. 1963. № 67. 376 с.
7. Office of the Coordinator for Counterterrorism (2013, May). Country report on Terrorism 2012. Washington, DC: US Department of State. Code Title 22, Chapter 38, Section 2656.
8. Sexual Violence: a Tool of War – the United Nations
URL: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Sexual%20Violence%202014.pdf> (дата звернення: 07.10.2018).
9. Doctor Denis Mukwege Foundation URL:
<https://www.mukwegefoundation.org/story/dr-denis-mukwege/> (дата звернення: 19.09.2020).
10. I want to be heard: memory book with stories of women survivors of torture during the last in Kosovo? Project leaders Korab Krasniqi, Kushrim Koliqi. Prishtina. Integra, 2017. 30 p. ISBN- 987-9951-8941-2-8
11. Katarzyna Stanek. Praca socjalna z osobą lub rodziną z problemem przemocy. Warszawa : Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 2014. 201 p.
12. Fran S. Danis (2003) Social Work Response to Domestic Violence: Encouraging News From a New Look. AFFILIA. Vol. 18. № 2. P. 177–191.

13. Why is sexual violence so common in war?

URL :<https://www.peaceinsight.org/en/articles/why-is-sexual-violence-so-common-in-war/?location=&theme=women-peace-security> (дата звернення: 20.08.2022).

REFERENCES

1. Judith Herman. Psychological trauma and the path to recovery. Consequences of violence from domestic abuse to political terror. Lviv: Stary Lev Publishing House. 2015. 416 p. [in English]
2. Speech by Vjollca Krasniqi, Associate Professor, Faculty of Philosophy, University of Prishtina, Kosovo, April 27, 2022, Meeting of International Schools of Social Work. [in English]
3. Seminar "Relocation, women, children and violence: how the needs map and social work changed during the war in Ukraine" for social workers, 05/13/2022. [in English]
4. Why soldiers rape and kill in war: psychologists about crimes
URL: <https://ukraina.postimees.ee/7510462/chomu-soldati-na-viyni-gvaltuyut-i-vbivayut-psihologi-pro-zlochini> (access date: 06/09/2022). [in English]
5. How to act in case of sexual violence during war? Instruction.
URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/25/247975> (date of application: 05/02/2022). [in English]
6. Milgram, Stanley. Behavioral Study of Obedience. Journal of Abnormal and Social Psychology. 1963. № 67. 376 c. [in English]
7. Office of the Coordinator for Counterterrorism (2013, May). Country report on Terrorism 2012. Washington, DC: US Department of State. Code Title 22, Chapter 38, Section 2656. [in English]
8. Sexual Violence: a Tool of War – the United Nations
URL:<https://www.un.org/en/preventgnocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Sexual%20Violence%202014.pdf> (retrived : 07.10.2018). [in English]
9. Doctor Denis Mukwege Foundation URL: <https://www.mukwegefoundation.org/story/dr-denis-mukwege/> (retrived: 19.09.2020). [in English]
10. I want to be heard: memory book with stories of women survivors of torture during the last in Kosovo? Project leaders Korab Krasiqi, Kushrim Koliqi. Prishtina. Integra, 2017. 30 p. ISBN- 987-9951-8941-2-8 [in English]
11. Katarzyna Stanek. Praca socjalna z osobą lub rodziną z problemem przemocy. Warszawa : Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 2014. 201 p. [in Ukrainian]
12. Fran S. Danis (2003) Social Work Response to Domestic Violence: Encouraging News From a New Look. AFFILIA. Vol. 18. № 2. P. 177–191. [in English]
13. Why is sexual violence so common in war? URL :<https://www.peaceinsight.org/en/articles/why-is-sexual-violence-so-common-in-war/?location=&theme=women-peace-security> (retrived : 20.08.2022) [in English].